YOSHLARDA MILLIY G‘URURNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY ASOSLARI

Yo‘ldoshev Farhodjon Baxtiyor o‘g‘li
JDPU Pedagogika-psixologiya va musiqa yo‘nalishlarida masofaviy ta’lim kafedrasi mudiri, (PhD)
Sevinch Bolbekova
Jizzax davlat pedagogika universiteti talabasi

Ona Vatanimizda har tomonlama rivojlanish, yuksalish jarayoni ketayotgan bir paytda ta’lim – tarbiya soxasidagi islohotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Bizga ma’lumki, islohotlar – bir oliy maqsad - Vatan ravnaqi, yurt tinchligi, xalq farovanligini ko‘zlab amalga oshirilayotgani xalqimiz tomonidan qo‘llab quvvatlanmoqda.

Ta’lim – tarbiya jarayonidagi tub islohotlar ana shunday ezgu niyatlarga qaratilganligi sababli, yurtimizda maktabgacha ta’lim muassasalaridan boshlab, to oliy ta’lim muassasalaridagi shart – sharoitlar tubdan o‘zgarib bormoqda. Misol uchun oldingi sobiq SSSR davlat tizimi davridagi maktabgacha ta’lim muassasalari, umumta’lim muassasalari faoliyatiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, qisqa muddatda shunday o‘zgarishlarni ko‘rib inson faxrlanib ketadi. Eski

nurab qolgan, past tomli, tor binolar o‘rnini yangi, keng, shinam, yorug‘, imkoniyatlari katta binolar egalladi.Shu bilan bir qatorda ularning ishlash tamoillari ham yangicha tus oldi. Zamon bilan hamnafas ta’lim muxiti yo‘lga qo‘yildi.

Shuning uchun ham biz zamonaviy ta’lim – tarbiya muxitida yosh avlod tarbiyasini shakllantirish yangicha tus, yangicha mazmun - moxiyat kasb etadi va ko‘zlangan samaradorlikka erishish mumkin degan xulosani olg‘a suramiz. Zamonaviy muxitda ta’lim-tarbiya bilan shug‘ullanadigan har bir pedagog o‘z faoliyatining har bir daqiqasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga murojaat qilib tursagina u o‘z o‘quvchilari shaxsida milliy g‘urur ifodasini ko‘rishi mumkin. Shuning uchun pedagogika oliy o‘quv yurtida, qaysi yo‘nalishda ta’lim olishidan qat’iy nazar har bir talaba pedagogika turkumidagi fanlarni chuqur o‘rganishi kerak. Ertangi kunda ta’lim – tarbiya bilan shug‘ullanishni niyat qilgan har bir bo‘lg‘usi o‘qituvchi pedagogikani mukammal o‘rganib, unga mos ravishda bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lib, ta’lim muassasalariga ma’nanaviy bilimlar bilan qurollangan holatda borishi maqsadga muoffiqdir.

Bu erda shu narsani e’tiborga olish kerakki, ta’lim olayotgan har bir talabaning o‘zi tanlagan yo‘nalishiga qarab pedagogika turkumidagi fanlarni chuqur o‘rganishi kerak bo‘ladi. Misol uchun, “O‘zbek tili va adabiyoti” fakultetlari talabalari uchun chuqurroq qilib ulug‘ allomalarimizning bizgacha yetib kelgan badiiy asarlari, ularda ko‘rsatilgan milliylik, milliy qahramonlarning salbiy-ijobiy xislatlari orqali milliy qadriyatlar bo‘yicha bilimi boyitib borilishi natijasida milliy g‘urur xislatlari shakllantiriladi. Tabiatshunoslik, fizika – matematika fakulteti talabalari esa Beruniy, Al-Xorazmiy, Ulug‘bekning matematik, fizikaviy dunyoqarashlarini hamda tushunchalarni, bilimlarni chuqurroq o‘zlashtirishi maqsadga muoffiqdir.

Pedagogik turkumidagi fanlarni o‘qitishda ma’ruzachi quyidagi urinishlarga e’tiborini ko‘proq qaratsa va talabalar bilimini zamonaviy axborot va telekommunikatsion vositalar yordamida amalga oshirsa, darsni davlat ta’lim standartlari talablariga javob bera oladigan darajada o‘tishi quyidagi pedagogik samaradorlikni qo‘lga kiritishga imkon yaratadi:

- talabalarda milliy dunyoqarash rivojlanadi;
- talabalarda ilmiy dunyoqarash shakllanadi;
- talabalarning milliy qadriyatlarga qiziqishi ortadi;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlardan foydalanish ko‘nikmalari paydo bo‘ladi;
- talabalar axborot va telekommunikatsion vositalar imkoniyatidan foydalanishni o‘rganadi;

Buning uchun har bir o‘qituvchi o‘zidagi mavjud imkoniyat darajasidan chetga chiqa olishi ya’ni ma’naviy meroslardan hamda axborot va telekommunikatsion vositalardan foydalana olishi kerak.

Yoshlarni ma’nan etuk shaxs qilib tarbiyalashda xalqimizga xos bo‘lgan milliy qadriyatlar, madaniyat, ilm-fan, san’at va adabiyot, oiladagi turmush tarzi, tarbiya jarayonida qo‘llaniladigan metodlar, usullar va vositalar muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqimizning keng ma’nodagi yutug‘i hisoblanadigan milliy urf-odatlar, an’analar, ma’naviyat, noyob yodgorliklar, xalqimizning moddiy - ma’naviy me’roslari yoshlarda milliy g‘ururni tarkib toptirishga ijtimoiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Biz bilamizki, ota – bobolarimizning ilmiy me’roslari, hayotiy tajribalari, ijtimoiy malakalari, ta’lim-tarbiyani takomillashtiriga yo‘naltirilgan o‘gitlari va yo‘l-yo‘riqlari yoshlarni har tamonlama shakllantirishda qo‘l keladi. Xalqimizning ma’naviy me’roslarini o‘sib – ulg‘ayib kelayotgan avlodga yetkazish orqali, har bir yosh avlodning ongi va qalbiga ota – bobolarimizning qutlug‘ hayot yo‘li zafarlar yo‘li ekanligini singdirib, ular bilan faxrlanish tuyg‘usini shakllantiriladi. Faxr iftixor bilan yo‘g‘rilgan qalb milliy g‘ururga ega bo‘lishi tarixda ko‘p bor o‘z isbotini topgan. Misol uchun Afg‘oniston fanlar Akademiyasi muxbir a’zosi doktor Abdulla Habib taniqli adib N.Jo‘raev bilan bo‘lgan muloqotda shunday deydi: “Mir Alisher Navoiy o‘zbekning buyuk farzandi, ayni paytda u umumbashariy shaxs! Amir Alisherning xizmati o‘zida bashariyat manfaatini mujassam etgan. Biroq uning tili O‘zbekiston tili, milliy iftixor uchun shu jihatning o‘zi yetarli” **.** Bu buyuk allomaning ibratli hayotida birgina tilga bo‘lgan munosabatining o‘zi u insonda naqadar milliy g‘urur kuchli bo‘lganligini sezamiz. Mir Alisher Navoiy o‘z ona tilining kuchi,

sexri, jilosi, maftunkorligi , boyligini ko‘rsatishi uchun bir qancha to‘siqlarni yengib o‘tishiga to‘g‘ri kelgan.

Yoshlarni miliy meroslar zamirida g‘ururli shaxs sifatida shakllanitirshda «Avesto» asaridagi manbalardan foydalanish maqsadga muoffiqdir. Qiyomiddin Nazarov, Murtazo Qarshiboevlar «Ma’naviyat» lug‘atida bu buyuk asar to‘g‘risida quyidagi fikrlarni bildirishgan.

“AVESTO” – mil. av. VII–VI asrlarda Markaziy Osiyo hududida, Xorazm vohasida yaratilgan va “Avesto”, ya’ni “Hayot yo‘riqnomasi” deb nomlangan kitob; zardushtiylik dinini shakllantirishga asos bo‘lgan nazariy manbalarning umumiy nomi va bu dinning asosiy kitobi. Markaziy Osiyo xalqlarining qadimgi davrlardagi moddiy va ma’naviy hayoti, diniy qarashlari, olam va odam to‘g‘risidagi tasavvur, urf-odatlari va qadriyatlari haqida ma’lumot beradi.

Mil. av. XIII asrdan to milodning IV asrigacha bo‘lgan davrdagi tarixiy voqealarni aks ettirgan. Unda ma’naviy yuksaklikka da’vat etish, odamlar o‘rtasida mehr-oqibat tuyg‘ularini mustahkamlashga oid fikrlar, ezgu g‘oyalar, ma’budlar sha’niga aytilgan madhiyalar, duolar ham o‘z ifodasini topgan. Dualizm, ruh va moddiy hayotning o‘zaro uyg‘unligini tan olishga asoslangan zardushtiylik diniga ko‘ra, butun olam yorug‘lik va zulmat, hayot va o‘lim, tana va jon, yaxshilik va yomonlik, erkinlik va tobelik singari qarama-qarshi hodisalar o‘rtasidagi azaliy va abadiy kurash asosiga qurilgan. Bu kurash yaxshilik xudosi Axuramazda bilan yomonlik tangrisi Axriman orasidigi doimiy olishuv timsolida hech qachon to‘xtamaydi. Tarixchi Mas’udiyning yozishicha, podsho Doro ibn Doro xazinasida “Avesto”ning 12 ming oltin taxtaga, Balxiyning “Forsnoma” kitobi va Abu Rayhon Beruniy asarlarida keltirilgan ma’lumotlarga ko‘ra esa, 12 mingta mol terisiga tillo suvida yozilgan 32 ta kitobdan iborat nusxasi bo‘lgan. Makedoniyalik Aleksandr mil.av. 334–329 y.larda Markaziy Osiyoni zabt etgan davrda “Avesto”ning ko‘pgina sahifalari yoqib yuborilgan. Uning tibbiyot, falakiyot, falsafa va adabiyotga doir bo‘limlari esa yunon tiliga tarjima qilingan. Sosoniylar sulolasi hukmronlik qilgan milodiy I asrda zardushtiylik diniga bo‘lgan qiziqish kuchaygan hamda Parfiyadagi arshakiylar hukmdori Vologes tomonidan “Avesto”ning turli manbalarda saqlanib qolgan yozma va og‘zaki namunalari qayta to‘plangan.

Podsho Ardasher (226–242) va uning o‘g‘li Shopur (242–272) hukmronlik qilgan davrda zardushtiylik yana davlat diniga aylangan va “Avesto” alohida kitob holida tiklangan. Shoh Xusrav Anushirvon (531–579) hatto ruhoniylar ham tushunishi qiyin bo‘lgan “Avesto”ni, avestoyi tildan zamonasining adabiy tili hisoblangan pahlaviy tiliga tarjima qildirgan. Shu davrda kitobning asosiy matnga sharhlar yozilib, izohlar berilgan. Sosoniylar hukmdorlari tomonidan qayta tiklangan bu kitob “Zand Avesto” deb atalgan. “Zand” bayon qilish va izohlash degani.

“Zand Avesto” zardushtiylik dini ta’limotini to‘liq aks ettirolmaydi. Chunki, bu to‘plamga “Avesto”ning faqat kishilarning yodida qolgan 12 nasxi og‘zaki qo‘shimchalar asosida kiritilgan bo‘lib, kitobning beshdan uch qismi – 18 nasxining matni ma’lum bo‘lmagani uchun kiritilmay qolgan. Ikkinchidan, kitobni qayta tiklash jarayonida astronomiya, tibbiyot, jug‘rofiya, etika kabi fanlarga oid asarlar ham uning matniga qo‘shib yuborilgani haqida taxminlar bor. Ayni paytda “Avesto” asl nusxasining hajmi katta bo‘lgani bois, dindorlarning har kuni foydalanishi uchun ayrim qiyinchiliklar tug‘dirgan. Bu holatga barham berish uchun kitob qisqartirilib, uning “Kichik Avesto” shakli yaratilgan. Unga asosan tanlab olingan duo va madhiyalar kiritilgan.

VII-VIII asrlarda O‘rta Osiyoning arablar tomonidan istilo qilinishi va islomning keng tarqalishi bilan zardushtiylik va uning asosiy kitobi bo‘lmish “Avesto”ni o‘rganish taqiqlangan. Shu sababli uning aksariyat sahifalari yo‘qolib ketgan va to‘liq matni hozirga qadar topilmagan. “Avesto” bitiklari qadimgi yunonlar, rimliklar, yahudiylar, suriyaliklar va boshqa xalqlar tomonidan chuqur o‘rganilib, undagi eng qimmatli bilimlar, fikr va g‘oyalar, amaliy tajribalar o‘zlashtirib olingan. Ayniqsa, “Avesto” yunon falsafasiga hal qiluvchi ta’sir o‘tkazgan. “Avesto” bo‘yicha asrlar davomida dunyoning ko‘pgina mamlakatlarida chuqur ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilgan va bu ishlar bugungi kunga qadar davom etmoqda. 1777-yilda nemis olimi Klenker “Zand Avesto”ni nemis tiliga o‘girib, Riga shahrida chop ettirgan bo‘lsa, Daniyalik tadqiqotchi R. Rask XIX asrning birinchi choragida “Avesto”dan nemis tiliga bir qator tarjimalarni amalga oshirib, 1826 yilda Kopengagen shahrida nashr qildiradi. Evropalik olim E. Byurnufning 1833-yilda “Avesto”ning “Yasna” qismiga yozgan sharhlari ushbu kitobni “Avesto”da yangitdan tushunish va kashf etishda

muhim qadam bo‘ldi. XIX asrning ikkinchi yarmiga kelib, Rossiyada ham “Avesto”ga e’tibor kuchayadi. Rus sharqshunosi K. Kossovich 1861-yili birinchilardan bo‘lib, “Zand Avesto”dan 4 bobini tarjima qiladi. Yana bir rus tadqiqotchisi K. Zaleman esa qadimgi fors adabiyoti haqidagi ocherklarida (1881 y.) “Avesto” haqida ma’lumot beradi. S. Kamenskiy “Avesto” yashtlaridan yettitasini rus tiliga tarjima qilib, 1900 yili izohli lug‘ati bilan chop ettiradi.

Zehn-zakovatda, aqlu-idrokda, ilm-fanda tengi yo‘q, tengsiz kashfiyotlar vaa ixtirolari bilan dunyoni lol qoldirgan buyuk insonlarning ibratli turmush tarzi, yosh avlod qalbida milliy g‘urur tuyg‘usini shakllantiradi. Bu boradi qalmiq adibi David Kugultinov shunday yozgan edi: “Xudo o‘zbeklarga saxiy va tuganmas xazina misol zamin, ana shu zamin singari saxiy va muruvvatli ma’naviyat, go‘zal til va jahonga tatigulik buyuk madaniyat berdi. Bunchalik katta merosga egalik qilish yer yuzidagi hech bir xalqqa nasib etmagan”.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hasanboev J, Turakulov X., Haydarov M., Hasanboeva O., Usmonov N. Pedagogika fanidan izohli lug‘at.—T.: “ Fan va texnologiya“, 2009-b.671.

2. Abdulla Avloniy . Tanlangan asarlar. Ma’naviyat 2006.

4. Abdumalikov « Maktabda tasavvuf». Ma’rifat, 1995